

UDK: 329(497.4)SPS“1925”
94(497.4)“1925”:32
Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 3. 12. 2005.
Prihvaćeno: 24. 2. 2006.

Politika Slovenske ljudske stranke nakon sporazuma između Nikole Pašića i Stjepana Radića 1925.

MATEJA RATEJ

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
Ljubljana, Republika Slovenija

Autorica u prilogu obrađuje razvoj politike najveće slovenske stranke - Slovenske ljudske stranke - nakon zaključenja sporazuma između Nikole Pašića i Stjepana Radića u ljeto 1925. Slovenska ljudska stranka, koja je dotad vezivala političku taktiku uz političku snagu Hrvatske republikanske seljačke stranke, napustila je autonomističku politiku, prihvatila prošireni nacrt o samoupravama Vojislava Marinkovića, da bi postigla što ugodnije ostvarenje oblasne samouprave u Sloveniji, i započela taktičko približavanje vladi.

Ključne riječi: Slovenski politički katolicizam, Anton Korošec, Hrvatska (republikanska) seljačka stranka, Stjepan Radić, Narodna radikalna stranka, Nikola Pašić

Predsjednik Hrvatskoga seljačkog kluba Pavle Radić 27. ožujka 1925. po ovlaštenju Stjepana Radića na sjednici Narodne skupštine neočekivano je pročitao izjavu vodstva Hrvatske republikanske seljačke stranke koja je u korijenu promijenila političke odnose između parlamentarnih stranaka. Vodstvo je stranku preimenovalo u Hrvatsku seljačku stranku, priznalo legitimitet Vidovdanskog ustava i dinastiji Karađorđević, a za realizaciju politike narodnog sporazuma predvidjelo je suradnju kako s oporbenim tako i s režimskim strankama. Iako je kralj Aleksandar pokazivao naklonost uključenju najveće hrvatske stranke u državnu politiku kao protutežu jakoj Narodnoj radikalnoj stranci, u početku nije reagirao na izjavu, jer je sadržavala zahtjev za revizijom Vidovdanskog ustava. Međutim, taj zahtjev Stjepan Radić u svojim idućim izjavama nije više naglašavao.¹ Još veću suzdržanost prema novom političkom usmjerenju Hrvatske seljačke stranke izrazili su vođe oporbenoga savezništva, iako su zaključkom sa sjednice 30. travnja 1925. sačuvali cjelovitost Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokraci-

¹ Ferdo ČILINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, I. knjiga, Zagreb 1961., 470-474 i 476; Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919-1929)*, Beograd 1979. (dalje: Gligorijević), 200-201 i 203. Tekst izjave u: Aleksandra BERBERIĆ-SLANA, *Slovensko-hrvaški stiki od 1918 do 1926*, doktorska disertacija, Lenart 2003., 178-179.

je.² Zbog odugovlačenja vlade s potvrđivanjem hrvatskih zastupničkih mandata 28. i 31. ožujka 1925. nisu sudjelovali u izboru predsjednika Narodne skupštine – izabran je Marko Trifković iz Narodne radikalne stranke – ni prihvaćanja proračunskih dvanajstina.³

Kao što otkrivaju reakcije vođe najutjecajnije slovenske stranke - Slovenske ljudske stranke - Anton Korošec bio je prvi svjestan velikih političkih promjena koje je donijela Radićeva izjava, jer je jedini između voditelja Bloka narodnoga sporazuma i seljačke demokracije odbacio politiku Hrvatske seljačke stranke i Narodne radikalne stranke kao neiskrenu i dvoličnu, a politiku oporbenih stranaka ocijenio kao nediscipliniranu.⁴ Pristup Slovenske ljudske stranke Bloku narodnog sporazuma i seljačke demokracije bio je povezan s nastojanjem stranačkog vodstva da popravi pregovaračke pozicije u odnosu na Narodnu radikalnu stranku i s ciljem ulaska u vladu. Glavna prepreka tome bio je njezin vođa Nikola Pašić i zato su u Slovenskoj ljudskoj stranci planirali intenzivno taktičko približavanje Narodnoj radikalnoj stranci nakon povlačenja radikalskoga prvaka iz aktivne politike.⁵ Anton Korošec se u vrijeme razgovora za zaključivanje oporbenog saveza neslužbeno sastajao s predsjednikom Narodne skupštine i radikalskim

² Nakon skupštinskih izbora 8. veljače 1925., koje je karakteriziralo nasilje represivnih tijela prema biračima oporbenih stranaka u vrijeme izborne kampanje, Oporbeni blok (Slovenska ljudska stranka, Jugoslavenska muslimanska organizacija, Demokratska stranka) s Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom na osnovi ideje narodnog sporazuma utemeljio je Blok narodnog sporazuma i seljačke demokracije jer njegovi predstavnici unatoč dobrim izbornim rezultatima nisu mogli ugroziti Narodni blok (Narodna radikalna i Samostalna demokratska stranka) na vlasti. Više o tome u: Mateja RATEJ, *Slovenski politični katolicizam s posebnim poudarkom na razvoju događaka na Štajerskem med leti 1923 in 1927*, doktorska disertacija, Univerza v Mariboru 2004., 101-108.

³ "Seja Narodne skupščine", *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1; Nadežda JOVANOVIĆ, *Politički sukobi u Jugoslaviji 1925–1928*, Beograd 1974., 77–78. Detaljnije o sudjelovanju zastupnika Slovenske ljudske stranke u raspravi o proračunskim dvanajstinama vidi: Andrej RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929*, Ljubljana 2002., 124–127.

⁴ "Izjava dr. Korošca o položaju", *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1; "Izolacija slovenskih klerikalcev", *Slovenski narod*, 29. 3. 1925., 2; "Dr. Korošec o položaju", *Naša Straža*, 30. 3. 1925., 1; "Dve politiki", (*Novi Domoljub*, 1. 4. 1925., 1; "Beseda k sedanji politični situaciji", *Naša Straža*, 17. 7. 1925., 1; N. JOVANOVIĆ, *n. dj.*, 77–78 i 104; A. BERBERIH-SLANA, *Slovensko-hrvaški stiki*, 182.

⁵ O očekivanju pozitivnih političkih promjena nakon smrti Nikole Pašića u ožujku 1925. pisao je štajerski zastupnik Slovenske ljudske stranke Franjo Žebot. Anton Korošec je u srpnju 1925. u privatnom ratgovoru s ljubljanskim biskupom Jegličem govorio o mogućnosti ulaska Slovenske ljudske stranke u vladu u slučaju smrti 80-godišnjeg Nikole Pašića: „Nada se (Anton Korošec), da će radićevci postati uskoro nemogući, pa će naš (Jugoslavenski) klub moći u vladu, napose ako bolesni Pašić umre. Pokušat će Radića navući na led. Klub se približava – radikalom.“ A Josip Hohnjec je u vrijeme proslave Pašićeva osamdesetog rođendana zapisao: "Pašić je fizički prestar da bi se mogao iz miljea balkanskog političara uzdignuti na razinu državnika koji s bistrim okom i toplim srcem obuhvaća svu našu raznolikost državi te ozbiljno računa s bitnim potrebama i zahtjevima hrvatskoga i slovenskoga naroda." Prepreke s kojima bi se Slovenska ljudska stranka suočila u slučaju ulaska u vladu Nikole Pašića opisao je povjesničar Lojze Ude u katoličkom mjesečniku *Socialna misel*: "Jer u biti, tj. glede revizije ustava, kao što

političkim saveznikom Ljubomirom Jovanovićem.⁶ No, prema mišljenju Ljubomira Davidovića i člana Izvršnoga odbora Demokratske stranke Ivana Ribara, među oporbenim vođama bio je najmanje zainteresiran za uspjeh zajedničke politike.⁷ Tako je 3. ožujka 1925. kao prvi među oporbenim vođama potvrdio tekst sporazuma o oblikovanju Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije,⁸ nakon potpisa je rekao: "Po mom mišljenju samo su nova vlada i novi izbori izlaz iz tog položaja."⁹

Zajednički interes vođa politike narodnog sporazuma, koja je od skupštinskih izbora iz 1923. bila označena kao suradnja stranaka u Federalističkom, Opozicijskom bloku i Bloku narodnog sporazuma i seljačke demokracije, bio je tijesno povezan s političkom snagom i suradnjom Hrvatske seljačke stranke, što se na Slovensku ljudsku stranku odrazilo trenutnim odmakom od blokofske politike nakon izjave Pavle Radića u Narodnoj skupštini.¹⁰ Vodstvo Slovenske ljudske stranke je odmah počelo pojačavati kontak-

---

se čini, radikali pod Pašićevim vodstvom ne bi popustili, slovenski vladini zastupnici vezani za vidovdanski ustav suočili bi se s cijelim nizom tvrdih borbi koje bi morali izvojevati s čudesno nedostopnim protivnicima u ministarskom savjetu i u pojedinačnim odborima; slovenski ministri napose još s državnim podtajnicima." Nadškofijski arhiv Ljubljana (dalje: NAL), A. B. Jeglič, Dnevnik, 19. 7. 1925.; "Žebot Franjo, Kako je sedaj v Beogradu?", *Slovenski gospodar*, 12. 3. 1925., 3; Josip HOHNJEC, "Ob Pašićevi osemdesetletnici", *Socialna misel*, I. V/1926., 101; Lojze UDE, "Glavni argumenti naše zahteve po široki zakonodajni avtonomiji", *Socialna misel*, I. IV/1925., 218 i 220; vidi i: "Govor dr. A. Korošca o političnem položaju v državi na seji vodstva SLS", *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1; "Uvodnik, *Jutro*, 3. 9. 1925., 1; "Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor dr. Antona Korošca", *Slovenec*, 22. 9. 1925., 1; K. A. (= Korošec Anton), "Pozor na severno mejo!", *Naša Straža*, 4. 12. 1925., 1.

⁶ Vidi npr.: "Govor Ljubomirja Jovanovića ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića", *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 52/25. 7. 1925., 43. redno zasedanje, 550–558; "Ljuba Jovanović pri dr. Korošču", *Slovenec*, 14. 2. 1925., 1; "Ljuba Jovanović pri Pašiću", *Slovenec*, 14. 2. 1925., 1; "Gospod Korošec noče v koalicijo z radikali", *Jutro*, 15. 2. 1925., 1; „Klerikalci bi radi v vlado za vsako ceno“, *Jutro*, 17. 2. 1925., 1; "Zgodovinska seja radikalne stranke", *Slovenec*, 26. 4. 1926., 1.

⁷ N. JOVANOVIĆ, *n. dj.*, 104; Ivan RIBAR, *Politički zapisi*, Beograd 1948., 193.

⁸ "Seja poslancev SLS", *Slovenec*, 4. 3. 1925., 1; Atif PURIVATRA, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1977., 208–209.

⁹ "Izjava dr. Korošca o položaju", *Naša Straža*, 9. 3. 1925., 1; o interesu za raspisivanje novih skupštinskih izbora u Slovenskoj ljudskoj stranci vidi i: "Jasen položaj po sklepih opozicije", *Slovenec*, 28. 2. 1925., 1; "Država SHS", *Slovenski gospodar*, 5. 3. 1925., 3; "Solidarnost bloka narodnega sporazuma", *Slovenec*, 6. 3. 1925., 1; Franjo ŽEBOT, "Kako je sedaj v Beogradu?", *Slovenski gospodar*, 12. 3. 1925., 3.

¹⁰ Josip Hohnjec je i u ime vodstva Slovenske ljudske stranke sredinom travnja 1925. ocijenio da je politika Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije s obzirom na unutarnjepolitičko stanje u državi zaista najprimjereniji, ali ne i jedini mogući put za ostvarivanje ideje narodnog sporazuma. "Blok sporazuma in nova konstelacija", *Slovenec*, 15. 4. 1925., 1; vidi i: "Govor Antona Sušnika ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića", *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 49/22. 7. 1925., 40. redno zasedanje, 496–501; "Opozicionalni blok kompakten", *Slovenec*, 1. 5. 1925., 1; "Komunike širšega opozicionalnega bloka", *Slovenec*, 11. 6. 1925., 1; "Govor Antona Korošca na seji vodstva SLS", *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1; "Važna seja opozicionalnega bloka", *Slovenec*, 20. 6. 1925., 1; "Seja voditelj opozicionalnega bloka", *Slovenec*, 21. 6. 1925., 2; Andrej GOSAR, "Ob dvanajsti uri?", *Slovenec*, 14. 10. 1925., 1.

te s predstavnicima Hrvatske pučke stranke.¹¹ S obzirom na to da je Pavle Radić u Narodnoj skupštini 27. ožujka 1925. s nenaklonjenošću progovorio o suradnji vodstva Hrvatske pučke stranke s predstavnicima Katoličke crkve u Hrvatskoj, Anton Korošec je kao šef stranke slovenskoga političkog katolicizma podnio protest vodstvu Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije i zajedno sa zastupnicima Jugoslavenskoga kluba¹² bojkotirao zajedničku sjednicu neposredno nakon Radićeva govora.¹³ A mladi slovenski pjesnik Srečko Kosovel opravdano se upitao:

“Ko ide u Canossu?¹⁴ Radić? Pašić? Korošec?”¹⁵

Na odgovor nije bilo potrebno dugo čekati – zastupnik Jugoslavenskog kluba Andrej Gosar je 31. ožujka 1925. u raspravi o proračunskim dvanajstinama u duljem političkom uvodu izrekao stajalište stranke o promijenjenim političnim odnosima:

“Naglašavam da je Slovenska ljudska stranka, zapravo njezina delegacija ostala privržena svome programu i svojoj taktici, iako su se politički odnosi u našoj državi promijenili. Slovenska ljudska stranka nema razloga mijenjati svoj program, kao ni svoju taktiku, jer je ta stranka plod dugotrajnoga rada u državi. /.../ Uvijek smo bili na stajalištu da smo Slovenci zaseban narod. /.../ Što se tiče Hrvata i Srba stvari drukčije stoje. Ako smatraju da su jedan narod, to je potpuno njihova stvar, ali za Slovence važi da imamo svoj jezik i svoju kulturu i svoje osjećaje individualnoga naroda. /.../ Ako naglašavamo svoju nacionalnost, moramo naglasiti da smo i mi za državno jedinstvo. Mi smo jedan politički narod, to je činjenica s kojom je izraženo naše stajalište naspram državi.”¹⁶

Predstavnik Slovenske ljudske stranke je obvezivao sporazum oporbenih stranaka, pa su zato i dalje podupirali nastojanje hrvatskih zastupni-

¹¹ “SLS in HPS”, *Slovenec*, 26. 4. 1925., 1; Zlatko MATIJEVIĆ, “Za Hrvatstvo, križ i plug!” – Politička aktivnost Hrvatske pučke stranke od veljačkih do rujanskih parlamentarnih izbora (1925–1927)”, u: *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2/1997., 254.

¹² Jugoslovanski klub je 1919. utemeljen parlamentarni zastupnički klub Slovenske ljudske, Bunjevačko-šokačke i Hrvatske pučke stranke. *Politični katekizem ali kaj mora vsak državljan vedeti o politiki?*, Ljubljana 1920., 40; vidi i: Neda ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb 1989., 112.

¹³ “Netaktnost Pavla Radića”, *Slovenec*, 28. 3. 1925., 1–2.

¹⁴ Canossa je naziv utvrde u Apeninima u kojoj je njemački car Henrik IV. (1050.–1106.) 1077. čekao na odrešenje i opoziv izopćenja iz Katoličke crkve. Riječ je o poznatom poglavlju iz srednjovjekovne povijesti, povezane sa sukobima između cara Henrika IV. i pape Grgura VII. (oko 1021.–1085.) zbog pitanja vrhovne vlasti u njemačkom carstvu. U jugoslavenskom novinstvu se nakon promjene politike Hrvatske seljačke stranke 1925. i za suradnju između Narodne radikalne i Hrvatske seljačke stranke uvriježio pojam *Radićev put u Canossu*. Metod MIKUŽ, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana 1965., 313; Metod BENEDIK, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.*, Celje 1989., 141.

¹⁵ Srečko KOSOVEL, “Krvaveći vrelec”, u: *Zbrano delo*, 2. knjiga, Ljubljana 1974., 44.

¹⁶ “Vladna većina sklenila velike nove davke”, *Slovenec*, 1. 4. 1925., 2.

ka da verificiraju zastupničke mandate,¹⁷ ali je Anton Korošec buduću politiku stranke do Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije prilagodio u skladu s tijekom pregovora između predstavnika Narodne radikalne stranke i Hrvatske seljačke stranke.¹⁸ Oporbene stranke su u Narodnoj skupštini nastupile zajedno samo još na izborima članova državnog savjeta 25. svibnja 1925. i nastupu u korist stabilizacije dinara 17. lipnja 1925., iako su zastupnici Jugoslavenskog kluba u tom slučaju 2. lipnja 1925. predali odvojene prijedloge.¹⁹ Uz naglašavanje državnog jedinstva (ali i odbacivanje nacionalnog jedinstva),²⁰ u političkom djelovanju vodstva Slovenske ljudske stranke ponajprije se djelovalo u smjeru diskreditacije politike Stjepana Radića i približavanja politici Narodne radikalne stranke na način da bi kao pregovaračko ishodište umjesto svoga autonomističnoga državopravnog programa iz 1921. prihvatilo dopunjeni plan o samoupravama²¹ Vojislava Marinkovića za što ugodniju realizaciju oblasne samouprave u Sloveniji, kao što je to predviđao ustav.²² Skupštinski govor Andreja Gosarja je bio prvi znak promjene političke taktike Slovenske ljudske stranke.

¹⁷ Prva zajednička akcija nakon osnivanja Oporbenog bloka bilo je nastojanje da se verificiraju zastupnički mandati Hrvatske republikanske seljačke stranke nakon skupštinskih izbora 1925. Jačanje oporbenih redova u Narodnoj skupštini sa 70 hrvatskih zastupnika snažno bi utjecalo na položaj vlade. Zato je bila akcija dio političke taktike i rezultat usklađivanja mišljenja vođa šireg Oporbenog bloka. Više o tome vidi: Mateja RATEJ, *Slovenski politični katolicizam s posebnim poudarkom na razvoju dogodkov na Štajerskem med leti 1923 in 1927*, doktorska disertacija, 2004., 73.

¹⁸ "Opozicionalni blok kompakten", *Slovenec*, 1. 5. 1925., 1; "Komunike širšega opozicionalnega bloka", *Slovenec*, 11. 6. 1925., 1; "Komunike opozicije", *Slovenec*, 26. 6. 1925., 1.

¹⁹ "Sklepi opozicionalnega bloka", *Slovenec*, 26. 5. 1925., 1; "Seja Narodne skupščine", *Slovenec*, 26. 5. 1925., 1; "Pogubna finančna politika vlade", *Slovenec*, 18. 6. 1925., 1; "Posebno mišljenje Jugoslovanskoga kluba", *Slovenec*, 15. 7. 1925., 2-4.

²⁰ Vođa Slovenske ljudske stranke je 7. srpnja 1925. na sjednici vodstva stranke u Celju između ostalog rekao: "Državno jedinstvo dakle prihvaćamo, a narodno jedinstvo, ako se pod tim podrazumijeva da moramo prestati biti Slovenci, jednostavno odbacujemo." Dne 8. veljače 1926. je u raspravi o proračunu za 1926.-1927. u Narodnoj skupštini isto tako progovorio o neprihvatljivosti nacionalnog unitarizma za slovenski narod: "Vama Srbima lako je govoriti o nacionalnom jedinstvu. Možda bi i ja tako govorio da sam Srbin. Vi ne možete ništa izgubiti, nego samo dobiti. Nama je teško jer imamo nacionalnu povijest koja je, iako tužna, ipak lijepa, nama je teško jer imamo nacionalnu kulturu, lijepu bogatu literaturu, mi se s time ne možemo suglasiti." Vidi: "Govor Antona Korošca na seji vodstva SLS", *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1; "Proračunski govor dr. Antona Korošca", *Slovenec*, 9. 2. 1926., 1-2.

²¹ Predstavnici Demokratske stranke u prosincu 1925. formalno su odклонili federativno državno uređenje i u svoj program prihvatili nacrt o širokim samoupravama Vojislava Marinkovića, koji nije u dopunjenoj verziji plana, prihvaćenoj na kongresu Demokratske stranke 14. prosinca 1925., jasno formirao zahtjev po reviziji ustava. Ujedno je takva interpretacija glede formulacije teksta ipak bila moguća. Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1970., *Demokratska stranka*, 465; Lojze UDE, "Značilnost zadnjega volilnega boja in današnji notranjepolitični položaj v svitu borbe za samostojno združeno Slovenijo", *Mladina*, br. 1/1927.-1928., 18.

²² Vidi npr.: NAL, Jeglič, *Dnevnik*, 19. 7. 1925; "Govor Antona Sušnika ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića", *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 49/22. 7. 1925, 40. redno zasedanje, 496-501; "Govor Ljubomirja Jovanovića ob

Napori za reviziju Vidovanskog ustava nakon promjene politike Hrvatske seljačke stranke nisu više imali stvarnih mogućnosti za uspjeh, čemu se u novim političkim odnosima prilagodilo i vodstvo Slovenske ljudske stranke.²³ Zakonodavnu vlast u Kraljevini SHS predstavljali su kralj i Narodna skupština. Zato su o ustavnim promjenama odlučivali zajedno. Ako bi ih predložio kralj, on bi zastupnike upoznao s namjerom, raspustio Narodnu skupštinu i raspisao izbore za konstituantu.²⁴ Mogućnosti za to bile su jako male jer se države nasljednice Austro-Ugarske monarhije zbog karakteristične političke dezintegracije nakon Prvoga svjetskog rata nisu osjećale dovoljno stabilne da bi napustile centralizirani državni aparat.²⁵ O promjenama ustava, prema Ustavu Kraljevine SHS, mogli su odlučivati i zastupnici Narodne skupštine, ali se u tom slučaju za reviziju moralo izjasniti 3/5 svih zastupnika.²⁶ Zastupnici Jugoslavenskog kluba u svome ustavnom nacrtu iz 1921. zauzimali su se za to da bi o promjenama ustava mogla odlučivati apsolutna većina svih zastupnika u Narodnoj skupštini.²⁷

Nakon skupštinskih izbora 8. veljače 1925., na kojima je Slovenska ljudska stranka dostigla apsolutnu većinu glasova prije svega na temelju zahtjeva za revizijom ustava, u Narodnoj skupštini bilo je ukupno 315 zastupnika, što znači da bi prijedlog o promjeni ustava moralo poduprijeti barem 189 zastupnika. Blok narodnog sporazuma i seljačke demokracije je nakon izlaska Hrvatske seljačke stranke imao samo 71 zastupnika (prije 138).²⁸ Anton

---

sprejmanju deklaracije vlade Nikole Pašića”, *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 52/25. 7. 1925., 43. redno zasjedanje, 550–558; “SLS vedno dosledna”, *Naša Straža*, 27. 4. 1925., 1; “Govor dr. A. Korošca o političnem položaju v državi na seji vodstva SLS”, *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1; “Protest Ljubljane – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 15. 9. 1925., 1–2; “Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor dr. Antona Korošca”, 22. 9. 1925., 1–3; “Uvodnik”, *Jutro*, 24. 9. 1925., 1; “Stališče Slovenske ljudske stranke v sedanjem položaju – govor Antona Korošca”, *Slovenec*, 30. 9. 1925., 1; “Govor dr. Korošca v Ptujju”, *Slovenec*, 8. 12. 1925., 2; “Dr. Korošec o stanju v državi”, *Slovenec*, 1. 1. 1926., 2; “Velik govor dr. Antona Korošca na Vrhniki”, *Slovenec*, 4. 1. 1927., 1; “Dr. Korošec zopet med Hrvati”, *Slovenec*, 27. 1. 1926., 1.

²³ “Govor Josipa Hohnjeca ob sprejmanju deklaracije vlade Nikole Pašića”, *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 14/7. 6. 1923, 6. redno zasjedanje, 394; “Toplice in politika”, *Straža*, 12. 9. 1923., 1; “Ob razvalinah svojih nad”, *Slovenski narod*, 6. 7. 1925., 1; “Veličasten shod dr. Korošca v Brežicah – govor dr. Korošca”, *Slovenec*, 5. 10. 1926., 1; “Zbor zaupnikov Slovenske ljudske stranke – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 16. 11. 1926., 1; “Velik govor dr. Antona Korošca na Vrhniki”, *Slovenec*, 4. 1. 1927., 1; Josip HOHNJEC, “O ustavi naše države”, u: *Slovinci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, Ljubljana 1928., 299 i 311.

²⁴ *Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1925., 18 i 51.

²⁵ Ivan RIBAR, *Politički zapisi*, Beograd 1948., 221; Svetozar PRIBIČEVIĆ, *Diktatura kralja Aleksandra*, Zagreb 1990., 89; Hannah ARENDT, *Izvori totalitarizma*, Ljubljana 2003., 346 i 351.

²⁶ *Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1925., 51.

²⁷ J. HOHNJEC, “O ustavi naše države”, *Slovinci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, Ljubljana 1928., 338.

²⁸ Godine 1924. Oporbeni blok brojao je 75 zastupnika, zapravo 145 sa zastupnicima Hrvatske republikanske seljačke stranke. Usporedi rezultate izbora u Narodnu skupštinu 18. ožujka 1923. i 8. veljače 1925., F. ČULINOVIĆ, *n. dj.*, 406 i 455.

Korošec je 15. studenog 1926. u razgovoru za zagrebački list *Novosti*, koji je sažeto prenio *Kmetški list*, glasilo Slovenske kmetške stranke, rekao:

“Govoriti o reviziji ustava nije aktualno. Nakon preokreta HSS u parlamentu nema više većine koja bi bila za reviziju ustava. Zato je nepotrebno govoriti o reviziji. Zato je naš program ostao samo kao latentan.”²⁹

Odmak od aktivnoga nastojanja za reviziju ustava i uvođenje zakonodavne autonomije u Sloveniji, što je kao politički ideal predstavljalo cilj³⁰ djelovanja Slovenske ljudske stranke, u njenim redovima uzrokovalo je trenja zbog različitih mišljenja glede budućega političkog usmjerenja stranke.³¹ Prema pisanju potpredsjednika Hrvatske republikanske seljačke stranke Vladimira Mačeka, u privatnom razgovoru Anton Korošec je 1924. objasnio svoje gledište u vezi s promjenom političke taktike:

“Uvjeren sam da se centralizam neće moći trajno održati, ali će još trebati vremena, a dotle moramo gledati izbiti u sadašnjoj situaciji pogodnosti koje se mogu izbiti.”³²

O neslaganju sa svojim šefom izvješćivao je zastupnik Jugoslavenskog kluba Fran Kulovec, a do novoga stranačkog usmjerenja bio je suzdržan i Josip Hohnjec, koji je s približavanjem Slovenske ljudske stranke vladinoj politici postupno gubio položaj jednoga od najutjecajnijih zastupnika Jugoslavenskog kluba.³³ S time su bili zadovoljni kršćanski socijalisti u Slovenskoj ljudskoj stranci, koji se nisu slagali s ulogom svećenstva na vodećim položajima u stranci.³⁴ Nakon promjene političkog kursa u državi u ljeto 1925. prigodom raščlambe prijedloga Zakona o tisku u Zakonodavnom odboru Narodne skupštine nastupio je radikalno oporbeno,³⁵ a inače se kao

²⁹ “Razgovor z dr. Korošcem”, *Kmetški list*, 24. 11. 1926., 2; “Po celjskem zborovanju”, *Slovenski narod*, 17. 11. 1926., 1; “Razgovor z dr. Korošcem”, *Kmetški list*, 24. 11. 1926., 2.

³⁰ U tom je smislu autonomističko stajalište Slovenske ljudske stranke shvaćao i Anton Korošec: „Međutim, mi s time (napuštanja autonomističkog programa nakon ulaska Hrvatske seljačke stranke u vladu, op. a.) ne bi likvidirali pitanje sporazuma, nego bi likvidirali svoju stranku.“ Usp.: “Protest Ljubljane – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 15. 9. 1925., 1–2; vidi i: “Poglavje o dosledni politici”, *Slovenski narod*, 12. 7. 1924., 1; Joso JURKOVIĆ, “Samouprava in avtonomija”, v: *Slovenski pravnik*, br. 11–12/1932., 338–339.

³¹ Arhiv Republike Slovenije, fond: Bogumil Remec, Pismo Frana Kulovca 19. 3. 1925.

³² Vladko MAČEK, *Memoari*, Zagreb 1992., 63.

³³ “Govor Josipa Hohnjeca ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića”, *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 54/28. 7. 1925., 45. redno zasedanje, 646–647; “Nesoglasja med klerikalci?”, *Slovenski narod*, 6. 9. 1925., 2; “Blok sporazuma in nova konstelacija – razgovor z dr. Hohnjecem”, *Slovenec*, 15. 4. 1925., 1; “Dr. Hohnjec o perećih političnih vprašanjih”, *Naša Straža*, 9. 12. 1925., 1; “Dr. Hohnjec o naši zunanji politici”, *Slovenec*, 26. 3. 1926., 1; “Velika zunanjepolitična debata v Narodni skupščini – govor posl. Vesenjaka”, *Slovenec*, 10. 6. 1925., 1.

³⁴ “Razmere v Slovenski ljudski stranki”, *Slovenec*, 20. 5. 1927., 2.

³⁵ *Stenografske beleške Zakonodavnog odbora Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1925, Zasedanja z dne 27. 6. 1925., 241–245; 7. 7. 1925., 291; 8. 7. 1925., 299–301; 29. 7. 1925., 307; 1. 8. 1925., 342–343 i 366; “Volitev finičnega in zakonodajnega odbora”, *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1; “Centralizem ali avtonomija”, *Slovenski gospodar*, 15. 7. 1926., 1; “Kazenski zakonik”, *Slovenec*, 11. 11. 1926., 1.

teolog više posvetio teoretskim pitanjima (političkog) katolicizma.³⁶ Antona Korošeca je u Narodnoj skupštini ponovno javno podupro tek za vrijeme predstavljanja deklaracije njegove vlade u kolovozu 1928., kad je pristao na noveliranje zakonodavstva o oblasnoj samoupravi kao zamjenu za uvođenje zakonodavne autonomije u Sloveniji.³⁷

Sporazum između najjače vladine i najjače oporbene stranke promijenio je i političke veze između parlamentarnih stranaka. Opredjeljenje stranaka o pitanju revizije vidovdanskog ustava, koji je dotad bio temelj polarizacije jugoslavenskoga političkog prostora, s Radićevim priznanjem vidovdanskog ustava i njegovim ulaskom u vladu 18. studenog 1925. zamaglila su stajališta stranaka o temeljnim državnopravnim pitanjima. Iz matičnih stranaka su se počele cijepiti brojne frakcije, a nove stranačke veze nisu više bile tako snažne, što je kralj Aleksandar iskoristio da oslabi Narodnu skupštinu i povećá utjecaj dvora na odlučivanje u državi.³⁸ Vlada je verificiranje preostalih zastupničkih mandata Hrvatske seljačke stranke kočila do 27. lipnja 1925., za što je najviše bio odgovoran Nikola Pašić, koji je bio nepovjerljiv prema politici suradnje s Hrvatima. Aleksandar je 18. srpnja 1925. pomilovao prvake Hrvatske seljačke stranke, među njima Vladimira Mačeka i Stjepana Radića, koji je još isti dan zajedno s Nikolom Pašićem formirao vladu.³⁹

Anton Korošec je nekoliko dana prije sastavljanja nove vlade rekao:

“Ovo što su sada učinili radikali i radićevci nije onaj veliki narodni sporazum koji očekuju Hrvati i Slovenci. To je mali stranački sporazum dviju parlamentarnih skupina za zajedničku vladu. U cilju velikoga narodnog dogovora znači taj argument samo zastoje u konsolidiranju odnosa u našoj državi i stabilizaciju reakcije za razdoblje kad će se oba razići.”⁴⁰

Takvo mišljenje podupirali su i zastupnici Jugoslavenskog kluba Anton Sušnik i Josip Hohnjec koji je smatrao da je sporazum između Nikole Pašića i Stjepana Radića “prostituirao i izložio sažaljivom podsmjehu” ideju narodnog sporazuma.⁴¹ Ogorčenje je bilo namijenjeno uglavnom takti-

³⁶ Škofijski arhiv Maribor (dalje: ŠAM), Januš GOLEC, *Spomini*, 1368; “Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor Josipa Hohnjeca”, *Slovenec*, 22. 9. 1925., 1–2; J HOHNJEC, “Katolicizem in politika”, *Slovenec*, 20. 1. 1926., 1; “Položaj Katoliške cerkve v naši državi – govor dr. Hohnjeca”, *Slovenec*, 21. 2. 1926., 1; “Krščanska šola – govor Josipa Hohnjeca na zborovanju škofijske zveze v Mariboru”, *Slovenski gospodar*, 29. 4. 1926., 1; “Naše pojmovanje države – razgovor z dr. Josipom Hohnjecem”, *Slovenec*, 4. 2. 1926., 5; J. HOHNJEC, “Ob 20-letnici naše izobraževalne organizacije”, *Slovenski gospodar*, 9. 12. 1926., 1.

³⁷ Razprava o vladni deklaraciji – govor dr. Hohnjeca”, *Slovenec*, 8. 8. 1928., 1; Prosvetna zveza ob desetletnici države – govor dr. Hohnjeca”, *Slovenski gospodar*, 6. 12. 1928., 1.

³⁸ Arhiv Srbije i Crne Gore (dalje: ASCG), fond: Milan Stojadinović, br. 37, fasc. 9/48, Izveštaj o unutrašnjoj političkoj situaciji 1926.

³⁹ B. GLIGORIJEVIĆ, *n. dj.*, 202–203 i 388.

⁴⁰ “Dr. Korošec o položaju”, *Slovenec*, 16. 7. 1925., 1; “Pismo Pavla Radića Davidoviću”, *Slovenec*, 16. 7. 1925., 1.

⁴¹ “Govor Antona Sušnika ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića”, *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 49/22. 7. 1925., 40. redno zasedanje, 496–501; “Beseda k sedanji politični situaciji”, *Naša Straža*, 17. 7. 1925., 1.

ci Stjepana Radića, koji je pred očima oporbenih vođa vodio pregovore za pristup Hrvatske seljačke stranke vladi s objašnjenjem da je s predstavnicima Narodne radikalne stranke uskladio stajališta o narodnom sporazumu.⁴² Stranačke vođe bivšega Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije razišli su se 15. srpnja 1925. s hrvatskim predstavnicima. Dana 27. i 28. srpnja 1925. dogovorili su se o nastavku zajedničkog nastupa parlamentarnih klubova do kraja redovnog zasjedanja Narodne skupštine.⁴³ Organizirano su nastupili protiv prihvaćanja Zakona o tisku, a nakon toga nisu se sastali do 11. studenoga 1925.⁴⁴ Njihovo formalno savezništvo bilo je namijenjeno uglavnom stvaranju dojma o političkoj organiziranosti oporbe protiv snažne i stabilne Pašićeve vlade, koja je imala u Narodnoj skupštini visoku potporu od skoro 200 zastupnika.⁴⁵

Anton Korošec je izbjegavao tjesniju suradnju s vodstvima Demokratske stranke i Jugoslavenske muslimanske organizacije⁴⁶ – Jugoslavenski klub je, primjerice, početkom 1926. dao svoje odvojeno stajalište o proračunu za 1926. - 1927. godinu⁴⁷ – iako je prvi čovjek na vlasti ostao Nikola Pašić. Njegova beskompromisna centralistička pregovaračka polazišta, na temelju kojih je zaključio sporazum sa Stjepanom Radićem, vodstvu Slovenske ljudske stranke u drugoj polovici 1925. oteževalo je približavanje politici Narodne radikalne stranke.⁴⁸ Unatoč odlučnim završnim riječima diskutanta Jugoslavenskog kluba Antona Sušnika u Narodnoj skupštini pri prihvaćanju vladine dekla-

⁴² "Govor Antona Sušnika ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića", *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 49/22. 7. 1925., 40. redno zasjedanje, 496–501; "Dr. Korošec o položaju", *Slovenec*, 16. 7. 1925., 1; "Odgovor Davidovića Pavlu Radiću", *Slovenec*, 16. 7. 1925., 1–2; "Resolucije političnoga shoda SLS v Konjicah", *Slovenec*, 26. 8. 1925., 3–4.

⁴³ "Službena likvidacija sporazumaškoga bloka", *Jutro*, 16. 7. 1925., 1; "Poslovalo Pavla Radića blokašem", *Jutro*, 16. 7. 1925., 2; "Kako so se radičevci izneverili svojim zaveznikom", *Slovenec*, 16. 7. 1925., 1; "Prebiranje in nove kombinacije", *Jutro*, 28. 7. 1925., 1; "Seja ožjega bloka", *Slovenec*, 29. 7. 1925., 1; Reorganizacija malega opozicijskoga bloka", *Jutro*, 30. 7. 1925., 1; "Sklepi Jugoslovanskoga kluba, JMO in demokratskoga kluba", *Slovenec*, 30. 7. 1925., 1.

⁴⁴ "Konec tiskovne svobode v Jugoslaviji", *Slovenec*, 5. 8. 1925., 1; "Notranji položaj se zapleta", *Slovenec*, 12. 11. 1925., 1; "Politični prepiri in nesoglasja", *Jutro*, 12. 11. 1925., 1; "Demisija prosvetnoga ministra Vukičevića", *Slovenec*, 13. 11. 1925., 2; "Vukičevićeva demisija sprejeta", *Jutro*, 17. 11. 1925., 1.

⁴⁵ "Obstrukcija proti tiskovnomu zakonu?", *Jutro*, 1. 8. 1925., 1; "Opozicija se razprave o tiskovnom zakonu demonstrativno ne udeleži", *Slovenec*, 4. 8. 1925., 1; "Dr. Korošec za pravi sporazum", *Slovenec*, 24. 10. 1925., 2; "Notranji politični položaj se zapleta", *Slovenec*, 12. 11. 1925., 1; "Korošec Anton, Mir – božična poslanica", *Slovenec*, 24. 12. 1925., 1.

⁴⁶ NAL, A. B. Jeglič, *Dnevnik*, 19. 7. 1925; "Razočarani klerikalci", *Jutro*, 15. 7. 1925., 2.

⁴⁷ "Posebno mišljenje Jugoslovanskoga kluba o proračunu za 1926/1927", *Slovenec*, 30. 1. 1926., 2; 4. 2. 1926., 2; 6. 2. 1926., 2.

⁴⁸ Anton KOROŠEC, "Pismo iz Francije", *Slovenski gospodar*, 27. 8. 1925., 1–2; "Dr. Korošec v Evians les Bains", *Jutro*, 30. 8. 1925., 1; "Radičevci napovedujujejo vstop Stjepana Radića v vladu", *Jutro*, 1. 9. 1925., 1; "Razčišćavanje političnih vprašanj", *Jutro*, 2. 9. 1925., 1; "Razburjenje v SLS", *Jutro*, 5. 9. 1925., 1.

racije – “vladi se izražava potpuno nepovjerenje”⁴⁹ – ipak ulazak Hrvatske seljačke stranke u vladinu koaliciju za Slovensku ljudsku stranku nije bio bez političke koristi. Osim Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije raspao se i Narodni blok, koji su činili Samostalna demokratska stranka⁵⁰ i Narodna radikalna stranka.⁵¹ Uz stupanje na oporbno mjesto toga najvećeg političkog suparnika Slovenske ljudske stranke u Sloveniji, Anton Korošec je očekivao veću potporu birača i zbog promjene programa Hrvatske seljačke stranke.⁵² Čvrsta jamstva Antona Korošeca o konačnom prekidu političkog savezništva sa Stjepanom Radićem moramo zato shvatiti kao prognozu promjena političkih strategija Slovenske ljudske stranke; one su nakon izbora za Narodnu skupštinu 1923. vezane uz politiku narodnog sporazuma, zapravo uz političku snagu Hrvatske (republikanske) seljačke stranke.⁵³

I Stjepan Radić je suradnju s Antonom Korošecom nakon razlaza Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije označio kao iznimno teškom.⁵⁴ U idućim mjesecima u svojim je javnim nastupima objavio politički prodor Hrvatske seljačke stranke u Sloveniju,⁵⁵ što je bio jedan od povoda da su u Slovenskoj ljudskoj stranci počeli pozivati na jedinstvenost slovenskoga političkog prostora na temelju zahtjeva za smanjenjem visokih poreznih opterećenja stanovništva pod sloganom: slovenska izborna fronta.⁵⁶ Sve

⁴⁹ “Govor Antona Sušnika ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića”, *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 49/22. 7. 1925., 40. redno zasedanje, 496–501; “Konec debate o vladni deklaraciji”, *Slovenec*, 26. 7. 1925., 1.

⁵⁰ Nakon skupštinskih izbora 1925. na položaj Samostalne demokratske stranke u vladi posebno loše utjecala je afera Thurn-Taxis, koju je pokrenula odluka pravosudnoga ministra Ede Lukinića (Samostalna demokratska stranka) o ukidanju prisilne državne uprave (tzv. nacionalizacijskoga sekvestra) nad hrvatskim veleposjedom Thurn-Taxis i prijenosu imetka na Ured za izkorištavanje šuma u Beogradu. U skupštinskom povjerenstvu koje je istraživalo slučaj Thurn-Taxis stajališta Jugoslavenskog kluba zastupao je stručno utemeljeno kao promovirani pravnik štajerski zastupnik Jakob Hodžar, koji se neuspješno zauzimao za izručenje Lukinića sudu zbog štete učinjene nacionalnim interesima države kojeg je uzrokovala njegova mjera. Usp. “Minister Lukinić izročen sodišču”, *Slovenski gospodar*, 16. 7. 1925., 1; “Govor Jakoba Hodžarja u Narodni skupščini”, *Slovenec*, 31. 7. 1925., 4–5; 4. 8. 1925., 2; 5. 8. 1925., 5; 7. 8. 1925., 4–5; 8. 8. 1925., 2; 12. 8. 1925., 2; “Lukinićeva afera pred Narodno skupščino”, *Slovenec*, 11. 12. 1925., 2; F. ČULINOVIĆ, *n. dj.*, 461–462; France KRESAL, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne*, Ljubljana 1998., 83–84.

⁵¹ B. GLIGORIJEVIĆ, *n. dj.*, 204–206.

⁵² “Pred RR vladu”, *Slovenski gospodar*, 9. 7. 1925., 1; “Dr. Korošec o položaju”, *Slovenec*, 16. 7. 1925., 1; “Nepravemu mora slediti pravi sporazum”, *Naša Straža*, 4. 1. 1926., 1.

⁵³ “Zbor delegatov SLS iz mariborskoga volilnega okrožja”, *Naša Straža*, 21. 9. 1925., 1–2; “Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor dr. Antona Korošca”, 22. 9. 1925., 1–3; “Dr. Korošec za pravi sporazum”, *Slovenec*, 24. 10. 1925., 2.

⁵⁴ “Radićevo sporočilo merodajnim faktorjem”, *Jutro*, 18. 7. 1925., 1.

⁵⁵ “RR sporazum in konsolidacija države”, *Naša Straža*, 14. 9. 1925., 1; “Radićeva ofenziva v Sloveniji”, *Jutro*, 24. 11. 1925., 2; Ivan MUŽIĆ, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Ljubljana 1987., 211.

⁵⁶ “Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 22. 9. 1925., 1; “Stališće Slovenske ljudske stranke v sedanjem položaju – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 30. 9. 1925., 1; Vladimir PUŠENJAK, “Slovenska davčna fronta”, *Naša Straža*, 21. 10. 1925., 1; “Govor poslanca dr. Kulovca v finančnem odboru”, *Slovenec*, 25. 11. 1925., 1.

veća napetost između predstavnika Slovenske ljudske stranke i Hrvatske seljačke stranke bila je osobito vidljiva u Štajerskoj,⁵⁷ gdje su predstavnici Slovenske ljudske stranke bili oštri kritičari Radićeve politike sve do njegove smrti 1928.⁵⁸ Josip Hohnjec je u ljeto 1925. na novinarsko pitanje pripisuje li uspjeh političkom prodoru Hrvatske seljačke stranke u Sloveniju, kao spretnan govornik odgovorio:

“Za takvu nestalnu i iz golog egoizma izvirujuću politiku manjka našem narodu tome sukladna defektnost uma i volje.”⁵⁹

Anton Korošec je od listopada 1925. sudjelovao na političkim zborovima Hrvatske pučke stranke u Dalmaciji i Hercegovini,⁶⁰ a u stranci su pozivali jugoslavenske katolike zbližavanju i ujedinjenju.⁶¹ To je dodatno utjecalo na zaoštavanje odnosa sa Stjepanom Radićem.⁶²

S jačanjem položaja Hrvatke pučke stranke željelo je vodstvo Slovenske ljudske stranke smanjiti utjecaj Hrvatske seljačke stranke u Hrvatskoj i u vladi te dugoročno omogućiti razvoj svedržavne narodne stranke na katoličkom programu.⁶³ Prvak Hrvatske seljačke stranke odazvao se i pojačao napade na Slovensku ljudsku stranku koju je tretirao kao predstavnicu

⁵⁷ “Usoda političnih obljubkarjev”, (*Novi Domoljub*, 6. 5. 1925., 1; “Vtis dr. Koroščevega govora na vodilne kroge HSS”, *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1; “Ali bo ali ne bo?”, *Slovenec*, 9. 7. 1925., 1; “Konflikt med radičevci in slovenskimi klerikalci; Stjepan Radić na Krškem polju”, *Slovenski narod*, 25. 8. 1925., 1; “Radičevci na Štajerskem”, *Slovenec*, 24. 11. 1925., 3; “Prihod St. Radića v Maribor”, *Slovenec*, 13. 12. 1925., 1; “Radičev govor v Mariboru”, *Slovenec*, 15. 12. 1925., 2; O obacivanju Radićeve politike u štajerskom katoličkom taboru vidi npr.: “Naši shodi”, *Naša Straža*, 20. 4. 1925., 3; “Primer politične zmede”, *Naša Straža*, 6. 5. 1925., 1; “Radić zopet proti republiki”, *Slovenski gospodar*, 11. 6. 1925., 3; “Maribor ostane zvest SLS”, *Naša Straža*, 20. 7. 1925., 3; “Radičevci vstopili v Pašičevo vladu”, *Slovenski gospodar*, 23. 7. 1925., 1; “Izjave o Radičevi politiki”, *Naša Straža*, 27. 7. 1925., 1; “Radičevci na vladi”, *Naša Straža*, 29. 7. 1925., 1; “Radičevci in radikali”, *Slovenski gospodar*, 30. 7. 1925., 1; “Radičevska akcija proti Sloveniji”, *Naša Straža*, 7. 8. 1925., 2; “Politično zrakoplovstvo”, *Naša Straža*, 26. 8. 1925., 1; “Trgovina z načeli in vestjo”, *Slovenski gospodar*, 27. 8. 1925., 1; Ivan VESENJAK, “Zakaj žalitve?!” *Naša Straža*, 4. 9. 1925., 1; “Zagrebsko čudo”, *Slovenski gospodar*, 10. 9. 1925., 1 itd.

⁵⁸ Vidi npr.: “V klerikalni stranki”, *Slovenski narod*, 24. 4. 1923., 3; I. VESENJAK, “Nekaj opazk k državnemu gospodarstvu”, *Straža*, 1. 8. 1923., 2; Franjo ŽEBOT, “Tako lahko miselnosti Slovenci nismo”, *Slovenski gospodar*, 12. 7. 1928., 2; “Dr. Hohnjec”, *Slovenski gospodar*, 12. 7. 1928., 7.

⁵⁹ “RR sporazum in konsolidacija države”, *Naša Straža*, 14. 9. 1925., 1.

⁶⁰ “Dr. Korošec v Zagrebu”, *Slovenec*, 18. 10. 1925., 1; “Dr. Korošec v Šibeniku”, *Slovenec*, 28. 10. 1925., 1; “Dr. Korošec v Splitu”, *Slovenec*, 30. 10. 1925., 1; “Dr. Korošec v Dalmaciji”, *Slovenec*, 1. 11. 1925., 1; “Razmere v Dalmaciji”, *Slovenec*, 8. 11. 1925., 2; “Dr. Korošec med Hrvatima”, *Slovenec*, 28. 1. 1926., 2.

⁶¹ J. HOHNJEC, “Katolicizam in politika”, *Slovenec*, 20. 1. 1926., 1; “Katoliki skupaj”, *Slovenec*, 26. 1. 1926., 2.

⁶² “SLS in HPS”, *Slovenec*, 26. 4. 1925., 1; Zlatko MATIJEVIĆ, “Za Hrvatsko, križ i plug! – Politička aktivnost Hrvatske pučke stranke od veljačkih do rujanskih parlamentarnih izbora (1925–1927)”, u: *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2/1997., 256.

⁶³ NAL, A. B. Jeglič, *Dnevnik*, 19. 7. 1925.; I. VESENJAK, “Zapomnimo si, veselimo se!”, *Slovenski gospodar*, 26. 11. 1925., 3; “Vkup!”, *Slovenec*, 16. 12. 1925., 1; “Združimo se!”, *Slovenec*, 31. 12. 1925., 1; F. ŽEBOT, “Moje misli o našoj budućnosti”, *Slovenec*, 3. 1. 1926., 5.

Katoličke crkve u Kraljevini SHS.⁶⁴ Radićevi prigovori o klerikalizmu vođa Slovenske ljudske stranke zahtijevali su jasan odgovor. Na velikom protestnom zboru Slovenske ljudske stranke protiv kršenja općinske autonomije u Ljubljani 12. rujna 1925., on je rekao:

“Slovenska ljudska stranka nije istovjetna s organizacijom Katoličke crkve. Ona nije vjerska, nego strogo politička organizacija. Međutim, njezin program obrana je svih svetinja slovenskog naroda, a među njih ne spada samo slovenska kultura, njegova narodna individualnost, njegovo gospodarstvo, nego i njegova vjera.”⁶⁵

Napade Stjepana Radića na Slovensku ljudsku stranku u ljeto 1925. jačali su i pregovori o zaključivanju konkordata između Sv. Stolice i Kraljevine SHS, jer je Anton Korošec kao zastupnik ministra za vjere potvrdio predviđen tekst međunarodnoga pravnog akta.⁶⁶ U svibnju 1925. obnovljeni pregovori za prihvaćanje konkordata bili su u drugoj polovici 1925. zbog nesuglasica u pregovaračkoj skupini prekinuti do 1931.⁶⁷ To je povećalo napetost između Kraljevine SHS i Vatikana,⁶⁸ a loši odnosi su u jesen 1925. doveli do diplomatskoga sukoba koji je uzrokovala promjena vodstva Zavoda sv. Jeronima (Hieronima) u Rimu.⁶⁹ U diplomatskoj noti jugoslavenske vlade Svetoj Stolici, između ostaloga je zapisano:

“Zbog svih ovih razloga Kraljevska Vlada bila je neprijatno iznenađena načinom ovog naimenovanja, izvršenog bez ikakvog prethodnog sporazuma, a koje je protivno ne samo našem pravu nego i dosadašnjoj praksi same Svete Stolice. Kraljevska Vlada je u toliko više iznenađena što je ovako naimenovanje izvršeno u momentu kada je sa Svetom Stolicom vodila pregovore odnosno uređenja našeg položaja kao države protektorke zavoda i uređenja pravnih odnosa između naše Kraljevine i katoličke crkve.”⁷⁰

⁶⁴ I. VESENJAK, “Zakaj žalitve?!”, *Naša Straža*, 4. 9. 1925., 1; “Stjepan Radić v Ljubljani izžvižgan”, *Slovenec*, 22. 11. 1925., 3; “Radić v Sloveniji”, *Naša Straža*, 27. 11. 1925., 1.

⁶⁵ “Protest Ljubljane – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 15. 9. 1925., 1–2.

⁶⁶ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 5, Zapisnik seje delegacije za konkordat u Rimu, 30. 5. 1925; Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, Split 1978., 66–67; Nikola ŽUTIĆ, *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan*, Beograd 1994., 186.

⁶⁷ N. ŽUTIĆ, *n. dj.*, 220.

⁶⁸ “Jugoslovanski episkopat za srednjeveško reakciju”, *Jutro*, 27. 6. 1925., 2; “Stjepan Radić na Krškem polju”, *Slovenski narod*, 25. 8. 1925., 1; “Uvodnik”, *Jutro*, 23. 9. 1925., 1; “Katoliški program in *Jutro*”, *Naša Straža*, 25. 9. 1925., 1; “Borba zoper katoliški princip”, *Naša Straža*, 2. 10. 1925., 1; Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, 63 i 66; DOLENC, *Kulturni boj*, 199–211.

⁶⁹ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 4, Telegram Momčile Ninčića Josipu Smodlaku, Beograd 10. 3. 1924; Pismi poslanika u Vatikanu Momčilu Ninčiću, Rim 13. 3. 1924; 12. 4. 1924.

⁷⁰ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 5, Pismo z jugoslovanskoga ministarstva za zunanje zadeve odpravniku poslov u Vatikanu, Beograd 2. 12. 1925.

Protektorat nad crkvenom višeškolskom ustanovom namijenjenoj izobrazbi jugoslavenskih svećenika, Kraljevina SHS, kao austro-ugarska pravna sljednica, preuzela je 31. siječnja 1924. s Rimskim sporazumom od Kraljevine Italije.⁷¹ To je bila diplomatska pobjeda jugoslavenskih predstavnika koji su državi na taj način zajamčili neformalni utjecaj nad odgojem jugoslavenskog katoličkog svećenstva.⁷² Prema mišljenju jugoslavenskog poslanika u Vatikanu glavni krivci za eskalaciju spora između Vatikana i Kraljevine SHS 1925. bili su predstavnici Katoličke crkve u Kraljevini SHS koji su u konfliktu u vezi s imenovanjem predstojnika u zavodu zastupali drukčija stajališta od jugoslavenske vlade.⁷³ Ona je zbog zaključivanja konkordata nastojala djelovati smirujuće,⁷⁴ iako su se odnosi u prosincu 1925. zaoštrili do te mjere da je jugoslavenski ministar za vanjske poslove Momčilo Ninčić privremeno opozvao poslanika Josipa Smodlaku iz Rima,⁷⁵ a papa pozvao jugoslavenske vjernike na obranu časti i prava Katoličke crkve.⁷⁶

Konačno suglasje o zakonskim prerogativima nad Zavodom sv. Jeronima postignuto je 1929.⁷⁷ Ali u jesen 1924. političke su stranke u Narodnoj skupštini slabljenje odnosa s Vatikanom iskoristile kao dokaz zadiranja Katoličke crkve u suverenost jugoslavenske države i ovisnost politike Slovenske ljudske stranke o Vatikanu.⁷⁸ Isto kao jugoslavenski episkopat i pravni stručnjaci i vodstvo Slovenske ljudske stranke zagovarali su stajalište o pravnoj neutemeljenosti zahtjeva jugoslavenske vlade, koja je pokušala izuzeti pitanje

⁷¹ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 4, Sporazum o Sv. Jeronimu Slovinskom, Rim 27. 1. 1924; Zapisnik o predaji Zavoda Sv. Jeronima Slovinskoga, Rim 15. 5. 1924.

⁷² ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 4, Pismo poslanika u Vatikanu Momčilu Ninčiću, Rim 1. 2. 1924; 5. 3. 1924; Pismo jugoslovanskoga ministra za vere poslaniku u Vatikanu, Beograd 29. 2. 1924; "Framazonske intrige", *Slovenec*, 13. 11. 1925., 3.

⁷³ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 5, Pismo zaupnika jugoslovanskoga zunanjega ministarstva, Rim 11. 8. 1925; Pisma Josipa Smodlake Momčilu Ninčiću, Rim 18. 8. 1925, 15. 11. 1925; Telegram Smodlake ministarstvu za zunanje zadeve, Rim – nedatirano.

⁷⁴ ŠAM, fond: Andrej Karlin, Pismo škofa Akšamovića, Djakovo 28. 11. 1925; ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 4, Pismo Josipa Smodlake Momčilu Ninčiću, Rim 16. 4. 1924; fasc. 5, Zapisnik 4. sednice Delegacije za Konkordat, Rim 30. 5. 1925; Protokol 8. sednice Delegacije za Konkordat, Rim 28. 6. 1925.

⁷⁵ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 5, Pismo Josipa Smodlake ministru za zunanje zadeve Kraljevine SHS z dne 16. 11. 1925; Telegram Josipa Smodlake Momčilu Ninčiću.

⁷⁶ "Poslanik Smodlaka o sporu u Vatikanu", *Jutro*, 22. 11. 1925., 1; "Važen nagovor sv. Očeta u tajnem konzistoriju", *Slovenec*, 15. 12. 1925., 1.

⁷⁷ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 8, Pismo škofa Akšamovića ministru za zunanje zadeve, Djakovo 1. 8. 1928; Telegram jugoslovanskoga zunanjega ministra Vojislava Marinkovića poslaniku u Vatikanu, Beograd 27. 6. 1928; I. MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, 70.

⁷⁸ "Poslanici SLS v službi Rima", *Jutro*, 17. 11. 1925., 1; "Vatikan izigrava našega poslanika in vladu", *Jutro*, 19. 11. 1925., 1; "Naši privilegiji v zavodu sv. Jeronima", *Jutro*, 19. 11. 1925., 2;

Zavoda sv. Jeronima iz pregovora o konkordatu. Na taj način negirala je njegov crkveni značaj i pravo imenovanja predstojnika zavoda,⁷⁹ iako je u skladu s breveom *Slavorum Gentium* iz 1901. isključivo pravo imenovanja imao papa.⁸⁰ Nastojanja za rješenje spora u ime Jugoslavenskoga kluba vodio je štajerski zastupnik Josip Hohnjec koji je ušao u otvoren sukob s ministrom za prosvjetu Stjepanom Radićem.⁸¹ U programskom govoru na mariborskom zboru povjerenika Slovenske ljudske stranke 20. rujna 1925. utemeljio je zahtjeve Katoličke crkve na području odgoja i izobrazbe:

“Za slovensku katoličku djecu – slovenska katolička škola!”⁸²

Odlučno zauzimanje vodstva Slovenske ljudske stranke za zaštitu prava Katoličke crkve nije govorilo u prilog približavanju politici Narodne radikalne stranke, pa su zato predstavnici Slovenske ljudske stranke u jesen 1925. više puta objašnjavali odnos između Slovenske ljudske stranke i Katoličke crkve.⁸³ Anton Korošec počeo se približavati ministru za prosvjetu Velimiru

---

“Zelo napeti odnošaji z Vatikanom”, *Jutro*, 22. 11. 1925., 1; “Med Vatikanom in Jugoslavijo ni nobenega diplomatskega spora”, *Slovenec*, 24. 11. 1925., 1; “Naša vlada o sporu z Vatikanom”, *Jutro*, 25. 11. 1925., 1; “Debata o zunanji politiki vlade”, *Slovenec*, 19. 1. 1926., 1; I. MUŽIČ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, 66–69.

⁷⁹ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 4, Pismo Josipa Smodlake Momčilu Ninčiću, Rim 16. 4. 1924; fasc. 5, Zapisnik 4. sednice Delegacije za Konkordat, Rim 30. 5. 1925; Protokol 8. sednice Delegacije za Konkordat, Rim 28. 6. 1925.

⁸⁰ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, br. 372, fasc. 4, Pismi Josipa Smodlake Momčilu Ninčiću, Rim 1. 2. 1924; 5. 3. 1924; “Framazonske intrige”, *Slovenec*, 13. 11. 1925., 3; “Interpelacija poslanca dr. Hohnjeca na zunanjega ministra”, *Slovenec*, 17. 11. 1925., 1; “Razgovor z narodnim poslancem dr. Josipom Hohnjecem”, *Naša Straža*, 23. 11. 1925., 1; “Veliki shodi dr. Korošca v Hercegovini”, *Slovenec*, 25. 11. 1925., 2; “Spor s katoliškimi škofi”, *Naša Straža*, 7. 12. 1925., 1; “Govor dr. Korošca v Ptuju”, *Slovenec*, 8. 12. 1925., 2; “Dr. Hohnjec o perećih političnih vprašanjih”, *Naša Straža*, 9. 12. 1925., 1; I. MUŽIČ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, 69.

⁸¹ Josip Hohnjec je 16. studenog 1925. podnio interpelaciju na ministra vanjskih poslova Momčila Ninčića za smirivanje odnosa s Vatikanom. Ministar za prosvjetu Stjepan Radić, koji je bio protiv konkordata s Vatikanom, je na sjednici Narodne skupštine 11. veljače 1926. pokrenuo novo zaoštavanje u odnosima jugoslavenske vlade sa Svetom Stolicom, kada je izrazio mišljenje da je apostolski nuncij Pellegrinetti sa svojom prisutnošću na vjerskoj svečanosti u Dubrovniku prekoračio svoja ovlaštenja. Josip Hohnjec je 13. veljače 1926. ponovo podnio interpelaciju ministru vanjskih poslova Momčilu Ninčiću sa zahtjevom za isprikom i zadovoljstvinu vatikanskom diplomatskom predstavniku, što je ministar vanjskih poslova i učinio na sjednici Narodne skupštine 20. veljače 1926. “Interpelacija poslanca dr. Hohnjeca na zunanjega ministra”, *Slovenec*, 17. 11. 1925., 1; “Razgovor z narodnim poslancem dr. Josipom Hohnjecem”, *Naša Straža*, 23. 11. 1925., 1; “Interpelacija dr. Hohnjeca na ministra zunanjih del”, *Slovenec*, 14. 2. 1926., 1; “Govor dr. Hohnjeca k interpelaciji”, *Slovenec*, 21. 2. 1926., 1; “Klerikalci kot sluge Vatikana”, *Jutro*, 16. 2. 1926., 1; “Satisfakcija nunciju Pellegrinettiju”, *Jutro*, 17. 2. 1926., 1; “Ninčićev odgovor na interpelacije o Pellegrinettiju”, *Jutro*, 21. 2. 1926., 1; I. MUŽIČ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, 69.

⁸² “Uvodnik”, *Jutro*, 23. 9. 1925., 1; “Govor narodnega poslanca dr. Hohnjeca na zboru delegatov SLS”, *Slovenski gospodar*, 24. 9. 1925., 2–3; “Stališče Slovenske ljudske stranke v sedanjem položaju – govor dr. Korošca”, *Slovenec*, 30. 9. 1925., 1.

⁸³ “Klerikalizem in katolicizem”, *Naša Straža*, 16. 9. 1925., 1; “Dr. Korošec o današnjem položaju – vtisi njegovoga zagrebskega govora”, *Slovenec*, 20. 10. 1925., 1; “Za naše verske pravice – govor Dušana Serneca v Narodni skupščini 28. 11. 1925”, *Slovenec*, 5. 12. 1925., 2.

Vukićeviću koji je bio naklonjen školskoj politici Slovenske ljudske stranke i koji je kao oponent Pašićeve politike predstavljao mogućeg sugovornika u Narodnoj radikalnoj stranci.⁸⁴ Planove stranačkog vodstva o mogućnosti buduće suradnje s najvećom srpskom strankom pred javnost je prvi put iznio na zboru povjerenika Slovenske ljudske stranke mariborskoga izbornog okruga u Mariboru 20. rujna 1925., gdje je odbacio zahtjev najveće vladine stranke o formalnom odustajanju Slovenske ljudske stranke od programskog zahtjeva za uvođenjem zakonodavne autonomije.⁸⁵ To je pripomoglo postupnom smirivanju odnosa između Antona Korošeca i kršćanskosocijalnog krila i onog dijela vođi nenaklonjenog svećenstva u Slovenskoj ljudskoj stranci kojemu nakon raspada Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije nije bila jasno buduće političko usmjerenje stranke.⁸⁶

Zastupnik Jugoslavenskog kluba i stručnjak na području elektrotehnike Dušan Sernec⁸⁷ je u raspravi o proračunskim dvanajstinama u Narodnoj skupštini 28. studenog 1925. političke, gospodarske i kulturne zahtjeve autonomističkog programa Slovenske ljudske stranke slikovito objasnio primjerom iz fizike:

“Centralizam kakav se danas vrši u našoj državi misli nas Slovence prisiliti na to da dodajemo rezonancu na sve zvukove koji dolaze iz Beograda. Kao u akustici, tako se i u politici rezonanca ne da prisilno izvesti. Ili ništa ne odjekne ili čujete, ako silom lupate po drugim strunama, samo neugodne disonance. Jednoglasna politička pjesma se ne može prisilno izvesti. Gospodo moja, mi Slovenci imamo svoj individualni nacionalni značaj koji želimo i sačuvati. Međutim, priznajem da moraju biti i naši glasovi u

⁸⁴ NAL, A. B. Jeglič, *Dnevnik*, 19. 7. 1925; I. VESENJAK, “Popravljanje krivic Žerjavovega in Pribičevićevega režima; Zavodi šolskih sester”, *Naša Straža*, 4. 9. 1925., 2; “Prosvetni minister o ukinjenju zasebnih učiteljišč”, *Slovenski narod*, 5. 9. 1925., 1; “Razprava o naši prosvetni politici”, *Slovenec*, 25. 6. 1926., 1.

⁸⁵ “Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 22. 9. 1925., 1; “Po zboru delegatov SLS”, *Slovenec*, 23. 9. 1925., 1; “Po shodu delegatov SLS v Mariboru”, *Naša Straža*, 23. 9. 1925., 1; “Dr. Korošec o predstoječi dezertaciji SLS”, *Slovenski narod*, 23. 9. 1925., 1; “Uvodnik”, *Jutro*, 24. 9. 1925., 1; “Odmev Koroščevega ponujanja v Beogradu”, *Jutro*, 24. 9. 1925., 1; “Slovenski klerikalci se ponujajo vladi”, *Slovenski narod*, 26. 9. 1925., 1; “Ali je mogoče sodelovanje z SLS?”, *Slovenski narod*, 1. 10. 1925., 1.

⁸⁶ NAL, A. B. Jeglič, *Dnevnik*, 18. 9. 1925; 19. 9. 1925; 30. 9. 1925; Nesoglasja med klerikalci?”, *Slovenski narod*, 6. 9. 1925., 2; SLS v mučni krizi, *Jutro*, 25. 9. 1925., 2; Kršćanski socijalisti so slabe volje”, *Slovenski narod*, 1. 10. 1925., 2; “Razkol v SLS”, *Jutro*, 6. 10. 1925., 2; “Naraščajoč odpor proti dr. Korošču”, *Jutro*, 11. 10. 1925., 2; “Revolucija v SLS”, *Jutro*, 6. 11. 1925., 2; “Upor starejše duhovščine proti SLS” *Jutro*, 18. 3. 1926., 2.

⁸⁷ Dušan Sernec (1882.–1952.), inženjer elektrotehnike i političar Slovenske ljudske stranke. Gimnaziju je pohađao u Mariboru, a elektrotehničko obrazovanje dobio je u Gracu, Grenoblu i Parizu. Godine 1920. bio je povjerenik za javne radove u pokrajinskoj vladi Janka Brejca, a 1925. bio je izabran u Narodnu skupštinu u Beogradu. Od veljače do travnja 1927. bio je ministar za javne radove, listopada 1929. postao je ban Dravske banovine. U razdoblju 1930. do 1931. bio je ministar za šume i rude te za javne radove, nakon čega je izašao iz Slovenske ljudske stranke i povukao se iz političkog života. Nakon okupacije priključio se Oslobođilačkoj fronti i postao član Vrhovnog plenuma, a nakon potpisa Sporazuma Tito-Šubašić (1944.) postao je kraljev namjesnik. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knjiga, 292–293.

harmoničnom skladu s glasovima drugih naroda ili plemena u našoj državi. U tome mi vidimo moć i snagu države, da dođe svaki glas koji daje narod do izražaja i da se svi glasovi sliju u veličanstven i veliki akord. Otuda i naš zahtjev za zakonodavnom autonomijom ili samoupravom (potcrtala autorica) i otuda i naša tvrdoglavost s kojom ustrajemo u bistvu s našim zahtjevima i od kojih ne možemo odustati.”⁸⁸

U Slovenskoj ljudskoj stranci počeli su nakon sporazuma Pašić-Radić izjednačavati pojmove *široka samouprava* i *zakonodavna autonomija*,⁸⁹ što je bila posljedica prilagođavanja političke taktike Slovenske ljudske stranke.⁹⁰ *Autonomija* (grčki *avtós nómos*) u doslovnom prijevodu označava vlastito zakonodavstvo, zakonodavno pravo koji država sporazumno dijeli s autonomnim jedinicama, za razliku od *samouprave* kojom je pojedinim državnim jedinicama podijeljeno pravo sudjelovanja u pitanjima javne uprave – samouprava se mogla realizirati u sklopu Vidovdanskog ustava, dok autonomija u Kraljevini SHS nije imala pravnog temelja.⁹¹ Sa stajališta pravne struke neprihvatljiva interpretacija s političkog vidika bila je potrebna jer je vodstvu Slovenske ljudske stranke omogućila da usmjeri realnu politiku u ostvarenje oblasne samouprave i istodobno izrazi lojalno stajalište do vlastitoga autonomističnog programa.

⁸⁸ “Velik programatičen govor poslanca Dušana Serneca”, *Slovenec*, 29. 11. 1925., 1; “Naše stališče in naše zahteve”, *Slovenec*, 3. 12. 1925., 2; “Za naše verske pravice”, *Slovenec*, 5. 12. 1925., 2; “Nesmiselnost centralizma”, *Slovenec*, 4. 12. 1925., 2; “Gospodarsko upropaščenje Slovenije”, *Slovenec*, 9. 12. 1925., 3.

⁸⁹ Vidi npr.: “Protest Ljubljane – govor Antona Korošca”, *Slovenec*, 15. 9. 1925., 1; “Govor dr. Korošca v Ptuj”, *Slovenec*, 8. 12. 1925., 2; “Proračunski govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 9. 2. 1926., 1; “Govor načelnika SLS na občnem zboru Jugoslovanske kmetijske zveze”, *Slovenec*, 5. 5. 1926., 1; “Dr. Korošec v Domžalah”, *Slovenec*, 27. 7. 1926., 2; “Shod SLS v Trebnjem – govor Antona Korošca”, *Slovenec*, 10. 8. 1926., 1; “Veličasten shod dr. Korošca v Brežicah – govor dr. Korošca”, *Slovenec*, 5. 10. 1926., 1; “Zbor zaupnikov SLS – govor Antona Korošca”, *Slovenec*, 16. 11. 1926., 1–2; “Velik govor Antona Korošca na Vrhnikih”, *Slovenec*, 4. 1. 1927., 1; “Govor Antona Korošca na predvolilnem shodu v Ljubljani”, *Slovenec*, 18. 1. 1927., 1; “Zbor zaupnikov SLS v Ljubljani – programatični volivni govor dr. Korošca”, *Slovenec*, 5. 7. 1927., 1–2; “Korošec Anton, Ljubljanski volivci!”, *Slovenec*, 6. 7. 1927., 1; “Klerikalna avtonomija, socialistična samouprava”, *Delavska politika*, 9. 7. 1927., 1; “Znamenit (programatični) govor dr. Korošca v Kranju”, *Slovenec*, 2. 8. 1927., 1–2; “Bit naše stranke”, *Slovenec*, 8. 7. 1927., 1; “Dr. Korošec v Rajhenburgu”, *Slovenec*, 17. 8. 1927., 2; *Delo zastopnikov Slovenske ljudske stranke*, Ljubljana 1928., 3; “Ljubljana je govorila – govor dr. Korošca”, *Slovenec*, 9. 9. 1927., 1; *Slovenskim volivcem za 11. september 1927*, Ljubljana 1927., 51 i 58.

⁹⁰ U *Domoljubu* su kao odgovor na pisanje *Kmetijskega lista* distinkciju između pojmova *autonomija* i *samouprava* objasnili u travnju 1925.: “Da ove samouprave, koje želi centralistički ustav, nisu zakonodavne je sasvim jasno, jer ne mogu napraviti niti jedan zakon, nego samo takozvane uredbe. /.../ O autonomiji, tj. o vlastitom zakonodavstvu kod takvih samoupravah ne može se govoriti. Tko tako nešto govori ili namjerno drugačije govori nego što misli ili, pak, ne poznaje sve probleme.” Usp. “Oblastne samouprave”, (*Novi Domoljub*, 15. 4. 1925., 1; vidi i: “Predlog za parlamentarno kontrolu državne uprave – govor Andreja Gosarja”, *Slovenec*, 21. 11. 1926., 1.

⁹¹ Vidi npr.: Ignac Rutar, “O vsebini avtonomije in samouprave”, u: *Slovenski pravnik*, br. 1–2/1927., 25–29; Jurković Joso, “Samouprava in avtonomija”, u: *Slovenski pravnik*, br. 11–12/1932., 325–327.

Anton Korošec je na velikom zboru Slovenske ljudske stranke u Šmarjeti na Dravskom polju 27. rujna 1925. rekao:

“Zadnji taktički cilj svake stranke je doći na vlast, a ne da vječno živi u opoziciji.”

Međutim, njegova se politička nastojanja za Pašićev silazak s vlasti, kompromitiranje politike Stjepana Radića i ulazak u vladu do kraja 1925. nisu ostvarila.⁹² Politički saveznik Velimir Vukićević, koji je pripadao struji Ljubomira Jovanovića u Narodnoj radikalnoj stranci, morao je zbog ojačanog utjecaja Nikole Pašića u Narodnoj radikalnoj stranci sredinom studenoga 1925. odstupiti s mjesta ministra za prosvjetu, a zamijenio ga je Stjepan Radić.⁹³ Anton Korošec se 11. studenog 1925. ponovno sastao sa stranačkim prvacima Ljubomirom Davidovićem i Mehmedom Spahom,⁹⁴ jer je nakon preoblikovanja vlade napustio mogućnost da bi se Radić vratio politici oporbenih stranaka.⁹⁵ U usporedbi s razdobljem nakon izbora u Narodnu skupštinu u ožujku 1923., kad je vodstvo Slovenske ljudske stranke imalo jasne političke strategije i pouzdana politička partnerstva te je imalo u usporedbi s najvećom oporbenom Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom, koja nije sudjelovala u parlamentarnom radu, šire mogućnosti ažurnoga parlamentarnoga djelovanja, Slovenska ljudska stranka se nakon Radićevog ulaza u vladu našla u izrazito nesigurnom razdoblju državne politike. Zato su se njeni predstavnici zauzimali za prijevremene izbore u Narodnoj skupštini.⁹⁶

Nakon promjene politike Stjepana Radića u Slovenskoj ljudskoj stranci pozivali su slovenske političke stranke da osnuju takozvanu zajedničku poreznu frontu pod okriljem Slovenske ljudske stranke. Time su htjeli zbiti slovenske političke redove i spriječiti politički prodor Hrvatske seljačke

⁹² NAL, Jeglič, *Dnevnik*, 19. 7. 1925; “Radikali snubijo SLS”, *Slovenec*, 25. 9. 1925., 1; “Stališče Slovenske ljudske stranke v sedanjem položaju – govor dr. Korošca”, *Slovenec*, 30. 9. 1925., 1; “SLS je ponudila radikalom vstop v vladu”, *Jutro*, 4. 10. 1925., 1; “Klerikalci silijo v vladu”, *Slovenski narod*, 9. 10. 1925., 1; “Razgovor z dr. Korošcem”, *Slovenec*, 13. 11. 1925., 3; “Mogočna manifestacija samostojnih demokratov v Mariboru – govor Svetozarja Pribičevića”, *Jutro*, 2. 2. 1926., 5.

⁹³ “Pomen Vukićevićeve demisije”, *Slovenski narod*, 13. 11. 1925., 1; F. ČULINOVIĆ II., 297. Više o idejnoj diferencijaciji koja se u Narodnoj radikalnoj stranci započela 1925. i koja je jako oslabila stranku te cjeli sustav parlamentarne demokracije u Kraljevini SHS vidi: B. GLIGORIJEVIĆ, *n. dj.*, 207–210.

⁹⁴ “Politični prepiri in nesoglasja”, *Jutro*, 12. 11. 1925., 1; “Notranji položaj se zapleta”, *Slovenec*, 12. 11. 1925., 1; “Stališče ministrskega sveta o Vukićevićevi ostavki”, *Jutro*, 14. 11. 1925., 1; “Stjepan Radić postane danes minister”, *Slovenec*, 18. 11. 1925., 1.

⁹⁵ “Dr. Korošec poroča”, *Slovenski narod*, 1. 1. 1926., 1.

⁹⁶ PAM, fond: Franjo Žebot, Vaše blagorodje! – agitacijski letak tajništva Slovenske ljudske stranke u Mariboru pristašama od 6. veljače 1926.; “Dr. Korošec želi nove volitve”, *Slovenski narod*, 23. 10. 1925., 1; “Dr. Korošec o stanju v državi”, *Slovenec*, 1. 1. 1926., 1; “Zbor zaupnikov Slovenske ljudske stranke – govor dr. Antona Korošca”, *Slovenec*, 16. 11. 1926., 1; “Bratom”, *Slovenec*, 4. 7. 1928., 1; Janko PRUNK, “Politični profil in delo Antona Korošca u prvi Jugoslaviji”, u: *Prispjevki za novejšo zgodovino*, br. 1/1991., 37.

stranke u Sloveniju, a ujedno raširiti svoje pregovaračke pozicije za ulazak u vladu jer ostvarivanje zahtjeva za poreznom reformom inače ne bi bilo moguće povezivati jedino s političkim interesima Slovenske ljudske stranke.⁹⁷ Prema pisanju *Slovenskega naroda* Anton Korošec je u jesen 1925. na političkom zboru u Štajerskoj, između ostalog, kazao:

“Prema našim zamislima mora jedinstvena slovenska fronta služiti samo i jedino dobrobiti slovenskog naroda, inače je neće biti. Ona neće služiti stranačkoj utrci, a još manje da bi male stranke tom prigodom puzale po našim leđima uvis i naprijed ili čak za našim leđima lovile u mutnom i tako našu idealnu i nesebičnu zamisao zlorabile.”⁹⁸

Vladimir Pušenjak je na važnom zboru stranačkih povjerenika u Mariboru 20. rujna 1925. uz politički govor Antona Korošeca i prožet idejom Josipa Hohnjeca izrekao treći programski govor koji je bio radni program Jugoslavenskog kluba za skupštinsku raspravu o proračunu za 1926. - 1927. godinu. Naglasio je nužnost uvođenja katastra i izjednačavanja izborne uprave te je s time zacrtao kratkoročne smjernice parlamentarnog djelovanja Slovenske ljudske stranke.⁹⁹

Nakon Prvoga svjetskog rata pitanje poreznog opterećenja stanovništva u europskim državama bio je stalni predmet usklađivanja između političkih stranaka, što je bila posljedica promjena u gospodarskim strukturama, troška ratnih reparacija, promijenjene vrijednosti novca, a u novonastalim državama i posljedica teškoća zbog udruživanja različitih poreznih zakonodavstava.¹⁰⁰ Zahtjev za izjednačavanje poreza početkom 1926. postao je središnji zahtjev oporbenih stranaka u Kraljevini SHS, čemu je pripomogla interpelacija Jugoslavenskog kluba o izjednačavanju poreznih opterećenja i olakšica pri naplati poreza, koju je štajerski zastupnik Ivan Vesenjaka u listopadu 1925. ponovno adresirao na financijskog ministra Milana Stojadinovića. Interpelacija je stavljena na dnevni red u Narodnoj skupštini 4. veljače 1926. u uvodu u raspravu o proračunu za 1926.-1927. godinu. U raspravu su se uključili skoro svi u mariborskom izbornom okrugu izabrani zastupnici Jugoslavenskog kluba,¹⁰¹ koji su svoju dobru pripremljenost potvrdili i u detaljnoj raspravi o proračunu.¹⁰² Prema očekivanju s inicijativom nisu

⁹⁷ Vidi npr.: “Klerikalna demagogija z davki”, *Jutro*, 26. 6. 1925., 2; “Gospodarsko upropašćenje Slovenije – govor Dušana Serneca v Narodni skupščini 28. 11. 1925”, *Slovenec*, 9. 12. 1925., 3; Vladimir PUŠENJAK, “Finančni zakon za leto 1926/1927”, *Slovenec*, 12. 12. 1925., 6.

⁹⁸ “Ali je mogoče sodelovanje z SLS?”, *Slovenski narod*, 1. 10. 1925., 1.

⁹⁹ “Govor poslanca Pušenjaka na zborovanju zaupnikov”, *Naša Straža*, 25. 9. 1925., 2; 28. 9. 1925., 1; *Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1925., 47.

¹⁰⁰ V. PUŠENJAK, “Izenačenje davkov”, *Domoljub*, 19. 5. 1927., 319; France KRESAL, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne*, Ljubljana 1998., 92.

¹⁰¹ “Davčna obremenitev Slovenije – interpelacija narodnega poslanca Ivana Vesenjaka”, *Naša Straža*, 26. 10. 1925., 2.

¹⁰² “Razprava o interpelaciji Jugoslovanskega kluba zaradi davčne preobremenitve”, *Slovenec*, 5. 2. 1926., 1; “Proračunski govor poslanca Ivana Vesenjaka”, *Slovenec*, 25. 2. 1926., 1;

uspjeli jer su zastupnici vladine većine izglasovali izravni prijelaz na dnevni red i tako režimu Nikole Pašića ponovno zajamčili kontrolu nad raspodjelom proračunskih sredstava i gospodarskog razvoja države.¹⁰³ Bez obzira na to interpelacija zastupnika Jugoslavenkog kluba imala je veliko značenje za budući unutarnji razvoj Kraljevine SHS, jer je nakon ulaska Hrvatske seljačke stranke u vladu u ljeto 1925., kada je ustavno pitanje izgubilo smisao središnje političke kategorije, pripomogla ponovnoj polarizaciji parlamentarnih stranaka, koju je uzrokovalo opredjeljenje stranačkih vodstava prema zahtjevu za reformom izbornog sustava.¹⁰⁴

Preveo sa slovenskog jezika Zdenko Radelić

“Proračunski govor nar. poslanca Vladimira Pušenjaka”, *Slovenec*, 27. 2. 1926., 1; “Strokovnjaški govor poslanca dr. Hodžarja”, *Slovenec*, 2. 3. 1926., 2; “Velik govor dr. Kulovca”, *Slovenec*, 5. 3. 1926., 1; “Stvaren, učinkovit govor poslanca Žebota”, *Slovenec*, 13. 3. 1926., 1; “Govor poslanca Škoberneta”, *Slovenec*, 19. 3. 1926., 6; “Govor poslanca Štefana Faleža”, *Slovenec*, 16. 3. 1926., 1 i 17. 3. 1926., 2; “Seja Jugoslovanskega kluba”, *Slovenec*, 31. 3. 1926., 1.

¹⁰³ “Razprava o interpelaciji Jugoslovanskega kluba zaradi davčne preobremenitve”, *Slovenec*, 5. 2. 1926., 1; Drago ZAJC, *Parlamentarno odločanje*, Ljubljana 2000., 84.

¹⁰⁴ B. GLIGORIJEVIĆ, n. dj. 205; N. JOVANOVIĆ, n. dj., 104–106.

SUMMARY

THE POLITICS OF THE SLOVENE PEOPLE'S PARTY AFTER THE AGREEMENT BETWEEN NIKOLA PAŠIĆ AND STJEPAN RADIĆ

Between 1923 and 1929, the Slovene People's Party played an important part in the formation of the political landscape of the Slovenian area as well as the Yugoslavian state as whole. The elections to the National Assembly of 8 February 1925, which witnessed violence on the part of repressive bodies towards the supporters of opposition parties during the electoral campaign, saw the Slovene People's Party united with the Croat Republican Peasant Party in the Opposition Bloc of national understanding and peasant democracy, because despite good election results they could not impede the National Bloc from taking power. With his joining the Bloc, the leader of the Slovene People's Party, Anton Korošec, wished to strengthen his negotiating position for his nomination to government at a time when the withdrawal of the Nikola Pašić, the Radical leader who was presenting the major obstacle to a rapprochement of the Slovene People's Party with the National Radical Party, was expected. After the change in the political direction of the country in the summer of 1925, which was caused by the agreement between Nikola Pašić and Stjepan Radić, the leadership of the Slovene People's Party abandoned its ideological opposition and began to intensively move toward the National Radical Party: for the successful establishment of local district autonomy, as was envisioned by the constitution, as the basis further negotiations, Vojislav Marinković's general plan for autonomy was accepted. The first line of attack by the party leadership was to discredit the politics of Stjepan Radić, which brought Anton Korošec closer to Nikola Pašić's rival in the National Radical Party, Velimir Vukićević. The agreement to form a government between the strongest ruling party and the strongest opposition party in the summer of 1925 reoriented the political relations among all the parties in parliament. Division among the parties concerning the question of revision of the 1921 constitution, which was the basis of the polarization in the Yugoslavian political sphere, recognition of that constitution and the inclusion of Stjepan Radić in the government on 18 November 1925 blurred the positions of the parties on various constitutional issues. As regards the Slovene People's Party, this resulted in the party trying to bring together under its wing all the Slovenian parties in the so called taxation front, in order to solidify Slovenian political ranks and prevent the penetration of the Croat Peasant Party into Slovenia. The law concerning the uniformity of taxes at the beginning of 1926 became the main concern of the opposition parties in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, which assisted in the interpellation of the Yugoslavian club on the issue of setting uniform taxation rates and easing the tax burden in October of 1925.

Key Words: Slovenian political Catholicism, Anton Korošec, Croat (Republican) Peasant Party, Stjepan Radić, National Radical Party, Nikola Pašić